

Over de rol van de provincie en omgevingsdiensten bij 3D-advisering in Zuid-Holland

De derde dimensie van omgevingsbeleid

Omgevingsdiensten zijn voor Provincie Zuid-Holland belangrijk voor een duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond als onderdeel van alle planprocessen. Zeker als de Omgevingswet van kracht wordt. Waartoe leidt een stimulerend en faciliterend beleid vanuit de provincie? Wat bepaalt het succes en welke uitdagingen resteren?

bewustwording van het belang van de ondergrond bij de oplossing van maatschappelijke opgaven op het gebied van klimaat, biodiversiteit, energie, voedselproductie en schaarse ruimte te stimuleren. Ook de uitvoering van pilotprojecten, zoals de 'dorpsgenese' Oegstgeest en de 'gebiedsgenese' Midden-Holland, is zo mogelijk gemaakt. Dat soort pilots op weg naar 3D-omgevingsbeleid verdient juist nu navolging.²

Daarnaast heeft de provincie geïnvesteerd in de ontwikkeling van specifieke informatie over bodem en ondergrond, vooral in de vorm van samenstelling en ontsluiting van kaarten relevant voor 3D-omgevingsbeleid, zoals een Bodematlas en signaleringskaarten.³ De provincie heeft de opzet van (kennis)netwerken gesteund, zowel tussen omgevingsdiensten als binnen het werkingsgebied van een omgevingsdienst (gemeenten, waterschappen, netbeheerders, GGD, etc.). Tot slot heeft de provincie via zienswijzen op gemeentelijke omgevingsvisies 3D-Ordening geagendeerd en gemeenten gestimuleerd om samen met de omgevingsdienst de ondergrondse dimensie van de omgevingsvisie te versterken.

Succesfactoren

Omgevingsdiensten verschillen sterk van elkaar in de wijze waarop ze inhoud geven aan een 3D-ordeningsaanpak. De ene omgevingsdienst is beduidend verder dan de

Groeiende ruimteclaims op onder- en bovengrond noodzaken tot een betere afstemming van onder- en bovengronds ruimtegebruik. Een aanpak van gebiedsontwikkeling, waarbij bovengrond en ondergrond van start tot finish onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, ligt voor de hand. Dit wordt al enkele jaren een 3D-ordeningsaanpak genoemd, waarbij Provincie Zuid-Holland gemeenten stimuleert om 3D-Ordening in het omgevingsbeleid toe te passen. Naast een duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond draagt dit bij aan een duurzame ontwikkeling van gebieden - het hoofddoel van de Omgevingswet.

Omgevingsdienst en 3D-Ordening

Met 52 gemeenten is het voor Provincie Zuid-Holland ondoenlijk om zelf met alle gemeenten actief aan de slag te gaan. Reden voor de provincie om de vijf omgevingsdiensten te benutten om 3D-Ordening te laten landen in de gemeentelijke praktijk.

De wettelijke basistaak van een omgevingsdienst is vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH-taken) op het gebied van milieu (inclusief bodem). Provincies en gemeenten kunnen ervoor kiezen om de omgevingsdienst meer taken te geven, bijvoorbeeld een adviserende rol over 3D-Ordening. Voor sommige omgevingsdiensten is dit vanzelfsprekend, voor anderen (nog) veel minder. De koplopers helpen de andere omgevingsdiensten door kennisuitwisseling en onderlinge 3D-advisering.

Stimulerende rol provincie

De provincie stimuleert en faciliteert de omgevingsdiensten en gemeenten bij 3D-Ordening, vooral door het beschikbaar stellen van kennisgeld en het leveren van personele inzet en instrumenten (zoals de Ondergrondwijzer en een 3D-Praatplaat).¹ Deze zijn bijvoorbeeld benut voor de opstelling van inspiratieboeken ondergrond in samenwerking tussen omgevingsdienst en gemeenten. Doelstelling is de

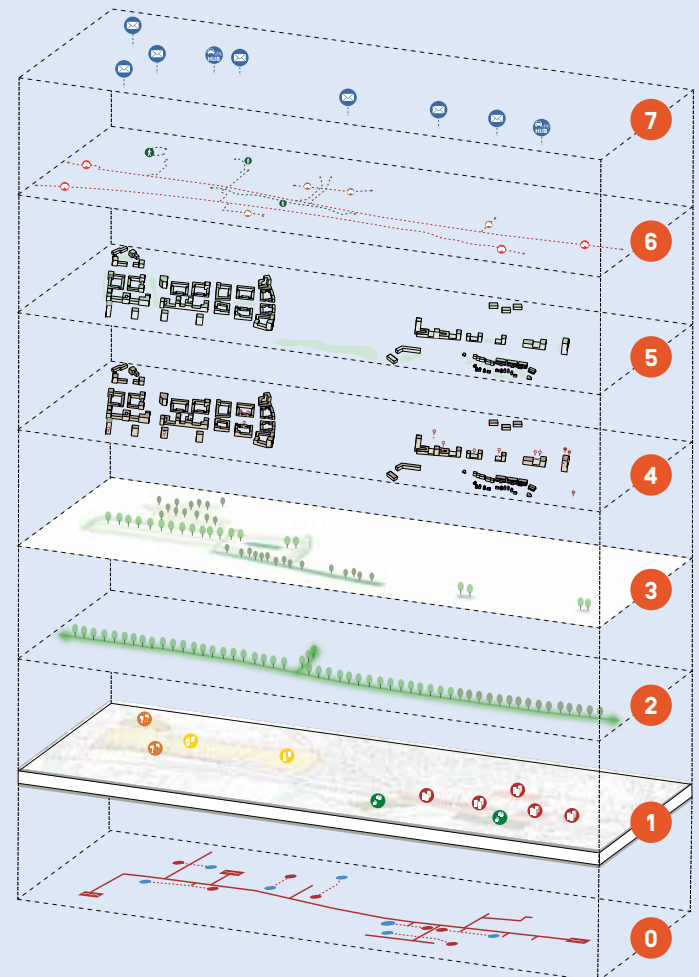
ONTWIKKELINGSPERSPECTIEF VOOR DE SPOORZONE IN GOUDA

De Spoorzone in Gouda transformeert van een gebied met vooral kantoren en logistieke functies naar een multifunctioneel gebied met ook woningen. In het Ontwikkelingsperspectief zijn acht leidende principes onderscheiden. Het eerste principe is 'De bodem biedt kansen voor duurzame energie', maar vraagt ook om aandacht in de planvorming.

De bodem in de Spoorzone is geschikt voor Warmte Koude Opslag (WKO). De positionering van warme en koude bronnen vraagt een zorgvuldige ordening om de potentie van de ondergrond optimaal te benutten. Het gebied heeft potentie om op een duurzame manier warmte te onttrekken uit oppervlakte- en/of rioolwater. In combinatie met WKO biedt dit kansen voor een warmtenet. Dat vraagt ruimte, zowel boven- als ondergronds. Dat geldt ook voor aardgasvrij en de groeiende vraag naar elektriciteit, met mogelijk een verzwaring van het net en voorzieningen, zoals batterijen voor opslag en transformatorhuisjes, tot gevolg.

Vanuit duurzame energie zijn andere ondergrondaspecten geagendeerd, waaronder de drinkwatervoorziening. Om de drinkwatervoorziening niet in gevaar te brengen, mogen grotere WKO's alleen dieper in de ondergrond worden aangebracht. Onttrekking van grondwater door open WKO's kan leiden tot negatieve beïnvloeding van de kwaliteit van het drinkwater. De toestroom van zout grondwater kan zoetwatervoorraden verzilten.

Andere onderwerpen zijn bodemdaling en klimaatadaptatie. Bodemdaling vraagt bij de constructie van gebouwen en de aanleg van de openbare ruimte aandacht, evenals de aanwezigheid van bestaande kabels en leidingen. Schade aan leidingen door verzakkingen en mogelijk gevaarlijke situaties moeten worden voorkomen. De ondergrond kan een bijdrage leveren aan klimaatadaptatie, door een slimme aanpak bij de aanleg of vervanging van riolering en de inrichting van de openbare ruimte.

Ontwikkelperspectief Spoorzone Gouda. (bron: gemeente Gouda)

7 Duurzame mobiliteit	3 Groen en water
6 Wandel- en fietsroutes	2 Jamessingel als verbindende schakel
5 Bouwen met het oog op natuur en klimaat	1 Woonmilieus
4 Wonen, werken en voorzieningen	0 De bodem biedt kansen voor duurzame energie

andere. Succesfactoren met een directe invloed van de Zuid-Hollandse omgevingsdiensten zijn:

- **Meer geïntegreerd adviseren** vanuit de omgevingsdiensten. Bodem is een sectoraal thema met bijbehorende adviseurs en bodemadviezen. Deze adviseurs staan nu aan de lat voor

3D-Ordening. Hun werk zal veranderen. 3D-Ordening gaat om samenhang: samenhang in de ondergrond én samenhang tussen onder- en bovengrond. Het is niet los te zien van andere onderwerpen zoals duurzaamheid, energie, ecologie en cultuurhistorie. Door 3D-Ordening te plaatsen binnen de werk-

zaamheden van ruimtelijke ordening en/of duurzaamheid, maar nadrukkelijk buiten 'bodem', is de gewenste integraliteit meer en makkelijker te borgen.

- **Investeer in kennisverspreiding:** binnen elke omgevingsdienst, tussen de omgevingsdiensten en extern. Zolang 3D-Ordening verbonden is met de sector

Praatplaat bedrijventerrein De Nieuweweg (bron: gemeente Hardinxveld-Giessendam).

VERDUURZAMEN BEDRIJVENTERREIN NIEUWEG IN HARDINXVELD-GIESSENDAM

Een duurzaamheidsscan van het bedrijfsterrrein Nieuweweg in Hardinxveld-Giessendam resulteerde in 2019 in een routekaart voor de verduurzaming van het terrein. De Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid [OZH], de gemeente Hardinxveld-Giessendam en de Bedrijven InvesteringsZone hebben gezamenlijk de routekaart opgesteld. Die kaart, een 3D-praatplaat, laat zien welke belangrijke investeringsmomenten in boven- en ondergrond zich in de komende jaren

voordoen. Denk aan rioolvervanging, toewerken naar gasloos of de verplichting om alle kantoren in 2023 op label C te hebben. De praatplaat verbeeldt voor duurzame ruimtelijke ontwikkeling belangrijke onderwerpen als 3D-Ordening, energie opwekken, energie besparen, vervoersmanagement, circulaire economie, klimaatadaptatie en biodiversiteit. De praatplaat stimuleert om andere kansen aan de geplande investeringen te koppelen en nodigt uit tot gesprek over

verduurzaming. Het instrument is bijvoorbeeld binnen de gemeente Hardinxveld-Giessendam gebruikt om te kijken welke werkzaamheden in de ondergrond in de komende jaren nodig zijn én slim te combineren zijn met andere investeringen. Een volgende stap verkent de (on)mogelijkheden van de ondergrond voor de energietransitie en brengt in beeld welke kansen de ondergrond biedt om het terrein klimaatadaptiever in te richten.

bodem is het lastig voor medewerkers om aansluiting te vinden met de verantwoordelijken voor omgevingsbeleid bij gemeenten. Nu zijn dit de gesprekspartners van relatie- of accountmanagers en contacten via medewerkers ruimtelijke ordening binnen de omgevingsdiensten. Als een relatiemanager niet of weinig

affiniteit met 3D-Ordening heeft, is het lastig om een 3D-ordeningsaanpak te laten landen bij een gemeente.

Extern zijn partijen relevant die zich verbonden weten met het bodem- en watersysteem en ondergronds ruimtegebruik. Denk aan waterschappen, veilig-

heidsregio's, GGD's, netbeheerders, kabelbedrijven en energiebedrijven. Zij kunnen bijdragen aan een geïntegreerd advies over een duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van onder- en bovengrond. Gezamenlijk adviseren en optrekken levert meer kwaliteit én ontzorgt de gemeenten. Dat de omgevingsdienst ook

in samenwerking met het lokale bedrijfsleven gebruik kan maken van een 3D-orderingsaanpak illustreert bedrijventerrein De Nieuweweg in Hardinxveld-Giessendam (zie kader).

- **Investeer in kennis:** vakdeskundigheid is onderscheidend om aan tafel te komen en te blijven. Die moet op orde zijn en anticiperen op de toekomstige opgaven. Dat vraagt basisinformatie in de vorm van bijvoorbeeld bruikbare thematische en geïntegreerde kaarten met interpretaties op maat van het gebied en de opgave. Het vraagt ook om een herkenbare methodische aanpak, bijvoorbeeld in de vorm van een *quick scan* ondergrond met praktische output, passend bij de vraag van het moment. Herkenbare producten en aanpakken stimuleren de vraag vanuit gemeenten.

Wat de omgevingsdienst ook helpt, is een ondergrondcoördinator bij de gemeente (zie kader). Enkele (vooral grotere) gemeenten, zoals Leiden en Rotterdam, beschikken over zo'n ondergrondcoördinator of regisseur bodem & ondergrond. Het is een recent gecreëerde functie op grond van de relevantie voor de gemeente van een zorgvuldige omgang met de ondergrond. Voor de omgevingsdienst is deze persoon daarmee een vanzelfsprekende partner om samen 3D-omgevingsbeleid te ontwikkelen en uit te voeren. Voor kleine(re) gemeenten kan een omgevingsdienst de rol en positie van ondergrondcoördinator invullen.

Uitdagingen

Zolang 3D-Ordening nog niet in de genen van een organisatie zit, is er nog werk aan de winkel. Naast zo vroeg mogelijk aan tafel komen, is vasthouden aan een meer geïntegreerde aanpak van onder- en bovengrond in het traject van visie naar realisatie en beheer een uitdaging. Meer en meer krijgt een 3D-benadering in omgevingsvisies en toekomstperspectieven inhoud. Echter, de praktijk laat zien dat

doorvertaling naar het omgevingsplan toch snel neigt naar een vertrouwde sectorale aanpak. Ondergrond krijgt bij de 'nieuwe sectoren' energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en biodiversiteit wel steeds meer aandacht. De uitdaging is - ook hier - om deze nieuwe sectorale hokken te doorbreken en de samenhang in de ondergrond én met de bovengrond te waarborgen.

Nieuwe mijlpaal

Meer en meer verschijnen er goede voorbeelden van een 3D-orderingsaanpak, die inspireren en waarvan valt te leren. Voor opgaven als energietransitie en klimaatadaptatie biedt de ondergrond oplossingsruimte. Dat is voor 3D-Ordening een kans (zie kader Spoorzone Gouda), mits de vele andere aspecten in de ondergrond evenwichtig in de afweging over het toekomstig gebruik van de ruimte zijn betrokken. De provincie blijft de stimulerende en faciliterende rol volhouden en wil vooral met hulp van de omgevingsdiensten praktijken verder helpen. Voor iedere gemeente een omgevingsplan ingevuld op basis van de 3D-orderingsaanpak zal een volgende mijlpaal zijn of moeten worden. ✱

Dit artikel is een vervolg op twee eerdere artikelen in Stadswerk magazine over dit onderwerp:

- Werncke Husslage en Rogier Pronk, *3D-Ordening in de Zuid-Hollandse praktijk* nr. 10/2016, p. 8-9.
- Werncke Husslage en Erik Kuik, *Verdiepend omgevingsbeleid* nr. 09/2019, p.34-36.

Noten

1. Zie www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/bodem-ondergrond/3D-Ordening.
2. Zie www.klimaatadaptatienederland.nl/kennisdossiers/bodem-ondergrond/ en www.samendediepte.nl.
3. Zie www.zuid-holland.nl/overons/feiten-cijfers.

PROFIEL VAN DE ONDERGROND-COÖRDINATOR

De ondergrondcoördinator voert de regie om bodem en ondergrond, samen met mensen vanuit andere disciplines, te verbinden met de maatschappelijke opgaven in het omgevingsbeleid. Hij of zij doet dit op verschillende niveaus: strategisch [omgevingsvisie, -plan en regionale afstemming], per wijk [ontwikkelperspectief per wijk], per onderwerp [denk aan klimaatadaptatie, energietransitie, biodiversiteit] en bij uitvoering van projecten [stroomlijnen van digitale systemen, beheer en vernieuwing stedelijke infrastructuur].

De ondergrondcoördinator is het aanspreekpunt voor collega's intern en vormt extern de schakel tussen partners zoals omgevingsdienst, waterschap, veiligheidsregio en GGD over vragen rondom ondergrond. Hij of zij zoekt proactief naar praktijken waar de ondergrond waarde kan toevoegen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Hij of zij werkt aan bewustwording van het belang van een samenhangende aanpak van boven- en ondergrond bij collega's, bestuurders en andere betrokkenen.

De ondergrondcoördinator is een nieuwsgierige generalist, eigenwijs en zelfverzekerd, die weet wanneer geduld op zijn plaats is en wanneer doorpakken nodig is.